

Italialaiset maalaukset suomalaisissa museokokoelmissa – korjauksia, kommentteja ja lisäyksiä

Helsingin yliopiston Taidehistorian laitoksen, Valtion taidemuseon konservointilaitoksen ja Ulkomaisen taiteen museon monivuotinen Italia-projekti päättyi keväällä 1992 museossa pidettyyn näyttelyyn. Samanaikaisesti ilmestyi Valtion taidemuseon vuosijulkaisu *Ateneum 1992*, jossa julkistettiin projektiin valittuja maalauksia koskevat taidehistorialliset ja tekniset tutkimustulokset. Näyttelyn yhteydessä ilmestyi myös kuvitettu inventointiluettelo suomalaisten museokokoelmien italialaisista maalauksista aikavälillä 1300–1800. Teostiedot perustuivat useimmiten museoiden vanhoihin saantiasiakirjoihin eikä niiden tarkistamiseen juuri ollut mahdollisuuksia. Inventoinnin yhtenä tavoitteena olikin tämän yllättävän monipuoliseksi ja laajaksi osoittautuneen italialaisen taiteen varannon saattaminen entistä paremmin sekä kotimaisten että kansainvälisten museo- ja tutkijapiirien tietoon – korjattavaksi ja kommentoitavaksi.¹

Päättynyt Italia-projekti on sittemmin jatkunut eri tahoilla ja parhaillaan on mm. tekeillä kaksi väitöskirjaa. Myös *Italialaisia maalauksia Suomessa* -inventointiluettelon kriittinen prosessointi on ollut ajoittain, tilaisuuden tullen, vireillä. Seuraavaan on koottu eräänlainen väliaikaraportti sen teostietoihin tulleista kannanotoista ja korjauksista.² Muutoksia on epäilemättä vielä runsain mitoin odotettavissa mutta jo nyt näyttää siltä, että taide- ja kulttuurihistoriallisesti merkittävää kokoelmaa voidaan entistä paremmin ja usein tavoin hyödyntää sekä näyttely- että tutkimusmielessä.

Kun Italia-projektin lähitarkasteluun valituista paristakymmenestä teoksesta lähes kaikki vaihtoivat tekijännimiä, oli odotettavissa, että suomalaisten museoiden muidenkin italialaismaalauksien attribuoinnit tulisivat ajan mittaan melkoisesti muuttumaan. Uusia tietoja on saatu tai löytynyt myös esimerkiksi maalauksien aiheista ja niissä käytetyistä graafisista esikuvista, ja joissain tapauksissa on nähty aiheelliseksi ehdottaa koulukuntasiirtoja. Ilahduttavaa on, että luetteloon voidaan nyt lisätä uusia teoksia. Tuloksekkain tutkimusmenetelmä on ollut lähinnä »museaalis-ekonomiseksi» luokiteltava: on häikäilemättä hyödynnetty sekä suoria että epäsuoria kontakteja koti- ja ulkomaisiin kollegoihin ja asiantuntijoihin. (Teknisinä apuvälineinä ovat ol-

---

¹ Marja Supinen, *Italian taide ja Suomi, Italialaisia maalauksia Suomessa*, inventointiluettelo, s. 26–29, 29. Ulkomaisen taiteen museo, Sinebrychoff, Helsinki 1992. – Korjauksiin on lisättävä myös Artemisia p.o. Orazio Gentileschi, luett. s. 49 (Helsingin kaupungin museo) ja Museoviraston Enckellin kokoelman Tuhlaajapoika, luett. s. 87 (Pompeo Batoni-kopio). Museoviraston laajasta ja toistaiseksi hieman hankalasti luetteloidusta taidekokoelmasta tullaan todennäköisesti tekemään lisää italialaisen taiteen löytöjä.

² Uusista tutkimustuloksista on aikanaan tiedotettu kirjeitse teosten omistajamuseoille.

leet kirjekuorien mahdollisimman houkuttelevat postimerkit!) Joskus asiantuntija-kirjeenvaihtoveri on toivonut ja saanut lisääineistoa, tavallisesti mustavalkovalokuvia. Suurin osa seuraavassa kirjatuista kommentteista ja uusista tiedoista perustuu kuitenkin luettelon varsin pienikokoisiin kuviin. Lähes kukaan ulkomaisista kommentaattoreista ei ole nähnyt itse teoksia. Heidän näissä olosuhteissa esittämänsä mielipiteet eivät luonnollisestikaan voi aina olla lopullisia tai ketään kielteisesti sitovia. Kaikissa tapauksissa ne antavat kuitenkin tervetulleita uusia lähtökohtia perusteellisempiin ja hyvissä olosuhteissa tehtäviin jatkoselvityksiin.

Suomalaisten museokokoelmien italialaisia maalauksia koskevien tietojen tarkistukseen ovat kirjeitse osallistuneet museonjohtaja Timothy Clifford, National Galleries of Scotland, Edinburgh; intendentti Clario Di Fabio, Civica Galleria di Palazzo Bianco, Genova; intendentti Maria Teresia Fiorio, Castello Sforza, Milano; professori Mojmir S. Frinta, University at Albany, New York; tohtori Grigory Goldovsky, Venäläisen taiteen museo, Pietari; tohtori John T. Spike, Firenze; museonjohtaja Nicola Spinosa, Museo Capodimonte, Napoli; intendentti Ágnes Szigethi, Szépművészeti Múzeum, Budapest ja professori Antonio Vannugli, Rooma. Muista poiketen, Lillen museon johtajan Arnauld Brejon de Lauvergnéen kommentit perustuvat vierailuun Ulkomaisen taiteen museossa. Kaikille heille kiitokset suurenmoisesta avusta. Antoisasta yhteistyöstä kiitän myös tutkija Heikki Hankaa, kirjailija Pekka Suhosta ja kollegoja Bengt von Bonsdorffia, Dan Holmia, Liisa Kasviota, Timo Keinästä, Janne Koskea, Jouni Kuurnetta, Eino Niemistä, Helena Nikkasta, Maritta Pitkästä ja Annika Waenerbergiä.

Attribuutioehdotuksia ja suunnistusvihjeitä

– Ágnes Szigethi on esittänyt Pohjanmaan museon Hedmanin kokoelman Elisabetta Siranin *Venus ja Amor* -maalaukselle uutta tekijännimeä, firenzelaista Baldassare Franceschinia (1611–1689), joka tunnetaan myös Il Volterrano. Hän on lisäksi lähettänyt suomalaistutkijoiden käyttöön varsin vakuuttavan tuntuista Volterrano-aineistoa.³ Sitä, onko kyseessä omakätinen työ, ei itse maalausta ja sen keskeisiä vertailuteoksia näkemättä voida lopullisesti ratkaista.

– Italia-projektissa Jacopo Palma Il Giovanelle epäroiden attribuoitu⁴ hyvätaiteinen *Tuntemattoman miehen muotokuva* Gösta Serlachiuksen taidemuseossa on saanut kaksi uusiin ulottuvuuksiin viittovaa kannanottoa: Antonio Vannugli on ehdottanut maalaukselle Giovanni Serodine -attribuutiota ja John T. Spike on vakuuttunut teoksen kuulumisesta Bernardo Strozzin harvalukuiseen mutta sitäkin kiinnostavampaan muotokuvatuotantoon.⁵ Jatkoselvitykset odottavat toistaiseksi tekijäänsä; maalauksen saamat kommentit ovat sekä kiehtovia että haasteellisia.

– John T. Spike on ilmeisen aiheellisesti esittänyt kahden Gösta Serlachiuksen taidemuseon Recco-asetelman siirtoa Felice Bosellin (1650-1732) nimiin. Myös Alvar Aalto -museon Recco on saamassa osittain uuden tekijännimen: teos kuuluu Giuseppe Reccon Eleonora-tytären tuotantoon.⁶

³ Ágnes Szigethi, kirjeet 10.6. ja 21.7.1994. – Aineisto odottaa tutkijaansa.

⁴ Johanna Vakkari ja Maija Santala, Valkokauluksisen miehen muotokuva – Jacopo Palma il Giovane?, Valtion taidemuseon vuosijulkaisu Ateneum 1992, Helsinki 1992, s. 56–59.

⁵ Antonio Vannugli, kirje 19.5.1994; John T. Spike, kirjeet 21.3. ja 29.5. 1995.

⁶ John T. Spike, em. kirjeet ja kirje 20.8.1995.

Kuva 1. Andrea Semino?: Madonna ja lapsi. Öljy kivilaatalle, 78 x 53. Amos Andersonin taidemuseo, Helsinki. Kuva: museo.

– Ulkomaisen taiteen museon *Jobin kärsimykset* -maalauksen nimeäminen Asseretolle (aik. Ribera) ei ole osoittautunut onnistuneeksi. Clario Di Fabion ehdotus teoksen liittymisestä toiseen Asserettoa lähellä olleeseen ja samanaikaisesti Genovassa toimineeseen taiteilijaan, Silvestro Chiesaan (1623-1657), on hyvin tervetullut. Jatko-tutkimusta vaikeuttaa se, että Chiesan tuotannosta tunnetaan toistaiseksi varmuudella vain yksi teos.⁷

– Clario Di Fabio on myös ilmoittanut, että Amos Andersonin taidemuseon Federico Barocchin maalaamaksi ehdotettu *Madonna ja lapsi* saattaisi liittyä genovalaisen Andrea Seminon (työskennellyt 1594) tuotantoon. Sommitelma tunnetaan Rafael Sadelin I:n (Renaldi Mijntens, inv.) gravyyrin perusteella. Maalauksen sinänsä erikoinen pohjamateriaali, kivilaatta, on kuulunut genovalaiseen käytäntöön.⁸

– Timothy Clifford on antanut vihjeen Ulkomaisen taiteen museon Alessandro Allorin tuntemattomalle seuraajalle liitetyn Naisen muotokuvan mahdollisista yhteyksistä toiseen saman aikakauden firenzelaismaalariin, Jacopo Chimenti da Empoliin (1551–1640).⁹

⁷ Clario Di Fabio, kirje 21.9.1993.

⁸ Sama. Sadelin etsaus, ks. Hollstein's Dutch and Flemish Etchings, Engravings and Woodcuts, Vol. XXI–XXII, n. 63.

⁹ Timothy Clifford, Berliini/ICFA-kokous, kirje 15/16.10.1992. Kommentit liittyvät Sinebryhoffin taidemuseon kokoelmuutteluun 1988.

Quisquis fortuna correptus turbae profusa
 Quam tui lacturam fata sinistra ferunt
 Aut anime uelicta gemitus Propter uictis ignis
 Anxius aeternis cordis tremens paves.
 Quisquis & uigilans tam tam decedere uita
 Aeternis migrans, nefcius hostium.

Hoc adeo auxilium: pete. conueniunt rogato
 Pro te: quam passu lacte tunc fero.
 Ille dicit rerum mihi iudicium agere dicit.
 Flectitur ille meo o homo supplicis.
 Romae. MDCXVI. inuenerunt. Raphael Sadeler
 fecit et excudit 1522

Kuva 2. Raphael Sadeler: Neitsyt Maria ja lapsi baldakiinin alla, 1592. Etsaus 19,1 x 12,7. Repro: Hollstein's, Vol. XXI, n. 63. Gravyyni perustuu Aert Mytensin eli Rinaldo Fiammingon (Bryssel 1541 – Rooma 1602) maalaukseen.

– Pohjanmaan museon Annibale Carraccin nimissä olleen *Ristiltäoton* pitkään kytetty Luca Giordano -attribuutioehdotus¹⁰ sai tervetulleen puoltolauseen kun projektin yliopisto-osapuolen epävirallinen suojelija, Alessandro Ballarin Padovan yliopistosta, tutustui Suomen-vierailullaan teokseen.

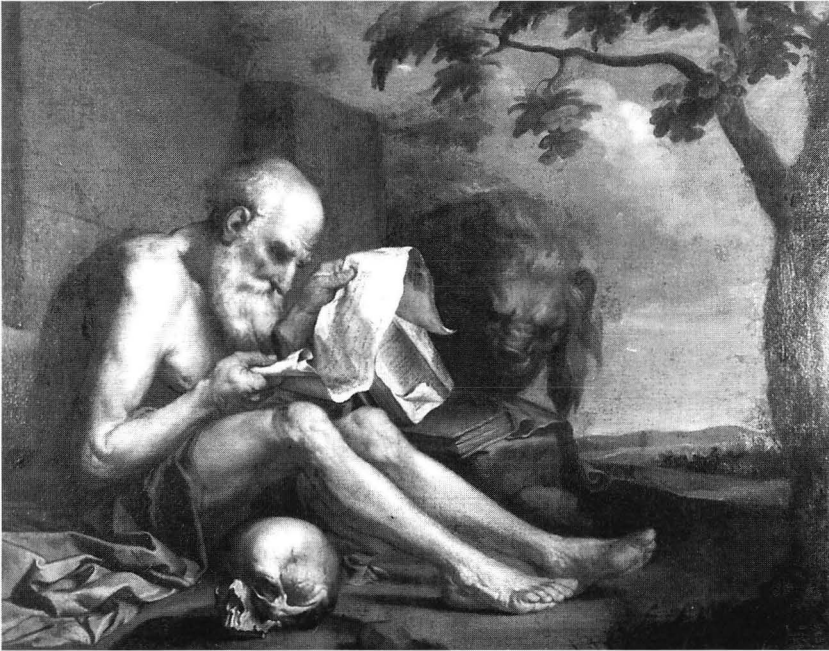
Kopioita, toisintoja ja graafisten esikuvien käyttöä

– John T. Spike on tunnistanut Amos Andersonin taidemuseon taitavasti tehdyn grisaillemaalauksen, Pietro da Cortona? -attribuoidun *Allegorian* liittyvän Francesco Solimenaan. Maalauksen siivekäs naishahmo on hyvin lähellä Napolin San Paolo Maggiore -kirkon sakastissa olevan Solimenan *Usko, toivo ja rakkaus* -seinämaalauksen toivon vertauskuvaa.¹¹ Teoksen korkea laatu antaa hyvän syyn perusteellisemmille lisäselvityksille.

– Spike on tehnyt myös seuraavat tarkistukset: Suur-Savon museon *Maria Magdalena* on Francesco Trevisani -kopio, Cedercreutzin museon *Lepo pakomatalla Egyptiin* Barocci-kopio, Pohjanmaan museon *Vaeltava filosofi* Pietro Bellotti -kopio ja Ulkomaisen taiteen museon *Cimon ja Pero* myöhäinen Francisco del Cairo -kopio. Hän on myös ilmoittanut Konevitsan luostarin kokoelman (Suomen ortodoksinen kirkkomuseo, Kuopio) Giulio Romanon koulukunnalle nimetyn *Pyhä perheen* olevan

¹⁰ Nootti 1 ja kirjoittajan kirje Berndt Arellille, Dan Holmille ja Kirsti Nousiaiselle 4.7.1987.

¹¹ Spike, nootin 5 kirjeet.

Kuva 3. Jusepe Riberan mukaan: Lukeva Pyhä Hieronymus. Öljy kankaalle, 122 x 152. Wahlin kokoelma, Rauman taidemuseo. Kuva: museo.

Kuva 4. Jusepe Ribera: Lukeva Pyhä Hieronymus. Etsaus 19,4 x 25,5. Repro: Jusepe Ribera, näyttelyluettelo 1982, Kimbell Art Museum, Fort Worth, s. 76.

peilikuvakopio, siis grafiikan kautta, Louvren kokoelmiin kuuluvasta Francesco Vannin maalauksesta.¹²

– Suomalainen Luca Giordano -osasto on karttunut myös Kansallismuseon Enckelin kokoelman *Kolme sulotarta* -maalauksella, jonka nimi muutettiin inventointiluetelossa tarkemmin määrittelemättömäksi mytologiseksi aiheeksi. Varsin pian luette-

¹² Spike, kirjeet 29.5. ja 20.8.1995.

Kuva 5. Tuntematon taiteilija: Pyhä perhe, lepohetki pakomatalla Egyptiin. Öljy kankaalle, 61 x 74. Furuohjelmin kokoelma, Helsingin kaupungin museo. Kuva: museo/C. Grünberg.

lon ilmestymisen jälkeen selvisi, että kyseessä on kopio Giordanon *Psyche ja hänen sisarensa* -teoksesta. Alkuperäistyö kuuluu Giordanon moniosaiseen *Amor ja Psyche* -maalaussarjaan (The Royal Collection, Hampton Court).

– Jäljennösgrafiikan käyttö maalauksien mallikuvina on ollut hyvin yleistä. Tyypillinen esimerkki on Emil Cedercreutzin museon Tuntemattoman italialaisen teoksena pidetty *Aabraham uhraamassa Iisakia*. Se on jonkin verran pienennetty peilikuva Jacopo Amigonin Berliinin Gemäldegaleriessa olevasta alkuperäismaalauksesta.

– Jusepe de Ribera syntymän hieman myöhästyneiden 400-vuotisjuhlien, 1992, periferisenä oheistapahtumana kävi ilmi, että Rauman Taidemuseon suurikokoisen *Pyhä Hieronymus*-maalauksen (Wahlin kokoelma, Suomen Taideyhdistyksen talletus) esikuvana on ollut Ribera vuodelle 1624 ajoitettu etsaus, josta tunnetaan myös Claude Vignonin työhuonekopio (Musée des Beaux-Arts, Dijon).¹³ Raumalaismaalauksessa on kuitenkin muutamia poikkeamia Ribera etsaukseen verrattuna. Huomiota herättävin näistä muutoksista on lukevan Hieronymuksen seuralaisen – suoma-

¹³ Jonathan Brown, Jusepe de Ribera incisore, Jusepe de Ribera, näyttelyluettelo, Napoli 1992, s. 371–386, 380 (luett. 3.13); Pierre Rosenberg, Da Ribera a Ribot, mt. s. 81–104, 103.

Kuva 6. Jacques Callot: Pyhä perhe, lepohetki pakomatalla Egyptiin. Etsaus, 6,4 x 16,8. Repro: Philippe Sénéchal, La Pratique de la copie chez les graveurs, Gazette des Beaux-Arts, helmikuu 1994, s. 74.

laisversiossa oudon alavireisen ja takkukarvaisen leijonan – esittäminen *en face*. Riberan etsauksessa, kuten myös Vignonin maalauksessa ylväs eläin on esitetty profiilissa.¹⁴ Lisätietona on aiheellista mainita, että maalaus on tullut Suomeen Lontoon kautta ja että teoksella on siellä ollut Domenichino-attribuutio.¹⁵

– Helsingin kaupunginmuseon Furuhjelmin kokoelman Veronesen koulukunnalle attribuoitu *Pyhä perhe* pohjautuu puolestaan – peilikuvana! – erikoiseen graafiseen kuvahybridiin, josta tunnetaan sekä Jan I Sadelerin että Jacques Callot'n etsausversiot. Alkuperäistyö on Sadelerin kooste, johon tämä oli yhdistellyt aineksia sekä Ludovico Carraccin *Imettävä Neitsyt Maria* – että Camillo Procaccinin *Pyhä perhe, lepo pakomatalla Egyptiin* -etsauksista. Roomassa opiskellessaan, noin 1610-1611, Callot puolestaan kopioi Sadelerin työn. Philippe Sénéchal on selvittänyt näiden kahden ja myöhemmin myös Cornelis I Gallen erilaisina versioina tuottamien *Pyhä perhe* -vedosten taustoja.¹⁶ Tässä vaiheessa on vaikeaa valita Furuhjelmin kokoelman maalauksen esikuvaksi yhtä suosittua aiheen monista graafisista variaatioista.

¹⁴ Heikki Hanka on aiheellisesti huomauttanut, että leijonan kääntämisen selityksenä saattaa olla jonkin toistaiseksi tuntemattoman Ribera-mukailun käyttäminen mallikuvana, kirje 30.3.1995.

¹⁵ Janne Koski, tiedonanto 6.4. 1995.

¹⁶ Philippe Sénéchal, La pratique de la copie chez les graveurs. A propos du Repos de la Sainte Famille de Jacques Callot, Gazette des Beaux-Arts, helmikuu 1994, s. 73–86.

– Heikki Hanka on tunnistanut Emil Cedercreutzin museon *Ristiltäoton* Poussinin maalauksesta (National Gallery of Ireland, Dublin) tehdyn gravyyrin kopioksi ja esittänyt samalla epäilynsä maalauksen kuulumisesta italialaiseen koulukuntaan.¹⁷

Koulukuntien vaihtoja

– Timothy Clifford on ehdottanut, että Ulkomaisen taiteen museon tuntemattoman italialaismaalarin työnä pidetty *Maisema* Johannes Kastaja -aiheineen (inv. A 2421) olisi syytä siirtää flaamilaiseen koulukuntaan ja Jacques d'Arthois'n vaikutuspiiriin. Hän on myös ehdottanut harkittavaksi toiselle tuntemattomalle italialaiselle taiteilijalle ehdotetun *P. Pietari vapautetaan* -maalauksen (inv. A 354) vaihtamista alankomaiseksi.¹⁸

– Ulkomaisen taiteen museon tuntemattoman hollantilaisen maalaamaksi otaksuttu, Marcus Aurelius-ratsastajapatsaan koristaman *Rauniofantasian* (inv. A 955) lähes samankokoinen toisinto (pendantin kanssa) ilmaantui jokin aikaa sitten lontoolaisille taidemarkkinoille. Suomalaismaalauksen siirtoa italialaiseen koulukuntaan enteilee teosparin attribuointi Napolissa 1730-luvun tienoilla työskennelleen Nicola Vison seuraajalle.¹⁹

– Sinebryhoffin kokoelmaan Osvald Sirénin avustuksella vuosisadan alussa hankittu Van Dyck -muotokuva, jonka on pitkään arveltu esittävän Antonio di Brignole-Salea, siirtyy näillä näkymin lopullisesti italialaiseen koulukuntaan. Clario Di Fabio on tarkentanut inventointiluettelossa tuntemattoman italialaisen tekemäksi määritellyn teoksen Luciano Borzonen (1590–1645) tuotantoon kuuluvaksi. Di Fabio on ajoittanut toistaiseksi tunnistamattoman genovalais(?)miehen muotokuvan vuosiin 1630–35.²⁰

– Arnauld Brejon de Lauvergnée esittää Ulkomaisen taiteen museon Göhlen kokoelman kahden *Ratsutaistelu*-maalauksen (Courtois, tapaan) siirtoa italialaiseen koulukuntaan ja tarkemmin Francesco Simonin vaikutuspiiriin.²¹

– Ulkomaisen taiteen museon dekoratiivinen kahdeksankulmainen *asetelmapari* (A 1658-59), joka oli aiemmin luettu hollantilaiseen koulukuntaan, liitettiin italialaisten maalauksien inventointiluetteloon hieman epäroiden. John T. Spike on kuitenkin tunnistanut saman anonyymien taiteilijan teoksia italialaisessa yksityiskokoelmassa. Hänen mukaansa tekijä on ilmeisesti ranskalaismaalari, joka työskenteli Italiassa noin 1630. Spiken toista Ulkomaisen taiteen museon *asetelmaparia* (inv. A 4739-40) koskeva Frantz Tamm -kommentti saattaisi selittää näidenkin maalauksien »monikansalliset» piirteet. Saksalaissyntyinen Tamm kuului Italian-kävijöihin ja työskenteli 1600-luvun loppupuolella Roomassa. Spike on ehdottanut myös Museoviraston Idestamin kokoelman Giuseppe Ruoppoli -attribuoitua *Hedelmäasetelma ja apina* -maalausta siirrettäväksi Roomassa toimineelle taiteilijalle.²²

¹⁷ Nootin 14 kirje.

¹⁸ Nootin 9 kirje.

¹⁹ Christie's, Lontoo 23.10.1992, n. 56.

²⁰ Clario Di Fabio, kirjeet 27.4.1993 ja 18.11.1994. – Näyttää siltä, että myös Sirénin ehdotuksesta Sinebryhoffin kokoelmaan aikanaan Velasquezina ostettu muotokuva (S 95) saattaisi ennenpitkää saada osuvamman italialaisen tekijänimen.

²¹ Arnauld Brejon de Lauvergnée, tiedonanto 30.8.1995.

²² John T. Spike, kirje 20.4.1995.

Kuva 7. Zannino di Pietro: Pyhä Antonius Apotti (yksityiskohta, jossa näkyvät sädekehän koristelussa käytetyt punsseliemimat). Tempera puulle. Konopisten linna, Tšekin tasavalta. Kuva: Národní Galerie, Praha.

Topografiaa

– Timothy Clifford on tunnistanut Ulkomaisen taiteen museon Ceceri-maiseman roomalaisaiheeksi.²³ Luhistunut silta on kuuluisa *Ponte Rotto*, Isola Tiberinan ja nykyisen Palatino-sillan välillä oleva antiikin raunio, joka oli 1600- ja 1700-lukujen vedutistien suuria suosikkeja. Kauas joen yli avautuva näkymä on kuvattu täydellä taiteilijan vapaudella ja näin siihen on saatu sovitetuksi myös vaaleana hohteleva Pietarinkirkon kupoli.²⁴ Maalauksen vuodelle 1756 merkitty pendantti esittänee myös Tiberaihetta mutta sen tornirakennelma on toistaiseksi tunnistamaton.

Punsseliornamentit

– Mojmir Frinta, jonka kultapohjaisten maalausten koristamisessa käytettyjen punsseliornamenttien ja -leimasimien tunnistamiseen perustuvia tutkimustuloksia voitiin hyödyntää jo Italia-projektin yhteydessä, on antanut uusia tietoja suomalaisista teoksista. Firenzeläiselle Gerinille nimetty *Maria Magdalena* (Aspelin-Haapkylyn kokoelma, Museoviraston talletus, Ulkomaisen taiteen museo) voitaisiin Frintan mukaan mm. yhdenmukaisten punsseliornamenttien perusteella attribuoida Zannino di Pietrolle (työkennellyt Venetsiassa 1407). Yhtä tärkeää on se, että Frintan laajan aineiston perusteella *Maria Magdalena* näyttää kuuluvan purettuun retabeliin (alttarilaite), josta on

²³ Nootin 9 kirje.

²⁴ Timo Keinänen ja Pekka Suhonen ovat antaneet kirjoittajalle *Ponte Rotto* -aiheeseen liittyviä tietoja.

Kuva 8. Stefano Torelli (attr.): Erminia ja paimenet. Öljy kankaalle, 192 x 268. Ulkomaisen taiteen museo, Helsinki. Kuva: Kuvataiteen keskusarkisto/Jukka Romu.

toistaiseksi tunnistettu kaksi pyhimyskuvaa: *Pyhä Antonius Apotti* ja *Pyhä Filippo Benizzo* (Konopisten linna, Tšekin tasavalta).²⁵

– Joensuun taidemuseon Onni Okkosen kokoelmaan kuuluva monumentaalinen Bernardo Daddi, *Madonna ja lapsi valtaistuimella*,²⁶ oli esillä Italia-projektin päättä-neessä näyttelyssä ja sen erinomaisen (liian?) hyvin säilynyt signeeraus herätti tuol-loin joissakin suomalaistutkijoissa epäilyksiä. Frinta on kiinnittänyt samaan huomiota ja luvannut tehdä lisäselvityksiä. Teoksen koristeaiheet on tehty käsin eikä niitä näin voida voida verrata hänen laajaan Daddia koskevaan punsseliornamenttiaineistoonsa. Frinta on ystävällisesti luvannut tehdä tarkistuksia myös Amos Andersonin taidemu-seon Sano di Pietro -attribuoidusta *Krusifiksista*. Hänen tiedonantonsa mukaan teok-sen Kristus-tyyppi on palautuu sienalaiseen Pietro Lorenzettiin ja maalauksen tuntematon mutta ilmeisen provinsiaalinen tekijä saattaisi kuulua quattrocenton ensimmäi-seen taiteilijasukupolveen.²⁷

²⁵ Mojmir Frinta, kirjeet 29.8.1984 ja 20.3.1995 (jälkimmäinen osoitettu yhteisesti myös Jukka Erva-malle). – Tässä on esitelty vain osa Frintan monitasoisista perusteluista ja Zannino – Giovanni Charlier di Francia – Romagna -pohdinnoista.

²⁶ Richard Offner on julkaissut teoksen Daddin autografisena työnä, ks. Miklós Boskovits (toim.), *Corpus of Florentine Painting, Section III, Vol. III: Richard Offner, The Works of Bernardo Daddi*, Firenze 1989, luett. n. 1.

²⁷ Frinta, kirjeet 20.3. ja 12.4. 1995.

Uudet hankinnat ja »kaatopaikkalöytö»

– Ulkomaisen taiteen museoon viime vuosina hankituista kahdesta italialaisesta maaluksesta pelkästään jo kooltaan (192 x 268 cm) huomattavampi on ostohetkellä Stefano Torelli -attribuutiolla varustettu valloittava *Erminia ja paimenet* -esitys. Hankintaa seuranneet jatkoselvitykset ovat tuoneet teokselle runsain mitoin kiittäviä arvioita mutta sen tekijäys on edelleen avoin.²⁸ Maalauksen aiheena on Torquato Tasson *Gerusalemme Liberata* -runoelman kohta, jossa metsässä harhaileva pakana-prinsessa Erminia kuulee paimenhuilun soiton:

*Vaan keskellä kyyneleitä, valitusta
hän kuulee äänen kirrkaan, helkkyvän,
kuin säestäisi paimenlaulahdusta
sävelet ruokopillin heleän.
Kun kohti käy hän huilun huikkausta,
siimeestä vanhan miehen keksii hän
vasuja lauman luona punomasta.
Mies kuuntelee kun laulaa kolme lasta.*

Vapautettu Jerusalem, seitsemäs laulu, 6–8
Suomennos Aale Tynni 1954

Maalauksen kiinnostavuutta lisää siinä oleva ikonografinen virhe, joka on mitta-kaavultaan lähimain samaa kuin Väinämöisen esittäminen viulistina. Missä ja miksi tämä lahjakas taiteilija on päättänyt korvata lukemattomissa muissa *Erminia ja paimenet* -esityksissä itsestäänselvään paimenhuilun pienoistrumpetilla ja mandoliinintapaisella soittimella? Omintakeisen maalaripersonallisuuden Venetsian koulukunnasta alkaneet etsinnät on nyttemmin siirretty 1700-luvun alussa muualla Italian pohjoisosissa toimineisiin taiteilijoihin.

– Toinen Ulkomaisen taiteen museon uutuushankinnoista on pieni alttarimaalausluonnon, *Neitsyt Maria kuunsirpillä*. Sommitelmassa on lisäksi kaksi miespyhimystä, Milanon kardinaali, Pyhä Carlo Borromeo ja Pyhä Antonius Padovaalainen (?). Morazzone-vaikutteinen *bozzetto* kuulunee lombardialaiseen koulukuntaan ja Maria Teresa Fiorio on ehdottanut jatkotutkimuksien suuntaamista Isidoro Bianchin piiriin.²⁹

– Inventointiluetteloon on aiheellista lisätä Bertha ja Gösta Stenmanin Suomen Valtiolle vuonna 1934 lahjoittama ja samalla Suomen Tukholman suurlähetystön tiloissa säilytettäväksi määräämä Campidoglion *Kukka- ja hedelmäasetelma*.³⁰ Lokakuussa 1993 sama teos ilmestyi helsinkiläisille taidemarkkinoille. Tuntemattomana pysytellyt myyjä kertoi löytäneensä maalauksen vantaalaiselta kaatopaikalta jonkin verran yli kymmenen vuotta aiemmin. Seuranneessa vilkkaassa ja ainakin pohjoismaisen uutiskynnyksen ylittäneessä päivä- ja iltapäivälehtikeskustelussa kaatopaikka-aulun omistusoikeuksia ja sen osittain mystisiksi jääneitä vaiheita käsiteltiin lavealti.³¹ Ennenpitkää maalaus siirtyi poliisin huostaan ja lopuksi sille järjestyi turvallinen paluukuljetus takaisin Tukholman suurlähetystön tiloihin. Uhkean asetelman perinte-

²⁸ Etsinnöissä ovat avustaneet Grigory Goldovsky, Heikki Hanka, Nicola Spinosa ja Ágnes Szigethi.

²⁹ Maria Teresa Fiorio, kirje 1.2.1995.

³⁰ Maalaus oli mukana Kring Rembrandt och Tintoretto-näyttelyssä, Tukholma, Stenmans Salong, 1936, luett. n. 4.

³¹ Asia tuotiin julkisuuteen 12.11.1993, ks. Helsingin Sanomat ja Hufvudstadsbladet. Keskustelu oli käynnissä useita viikkoja.

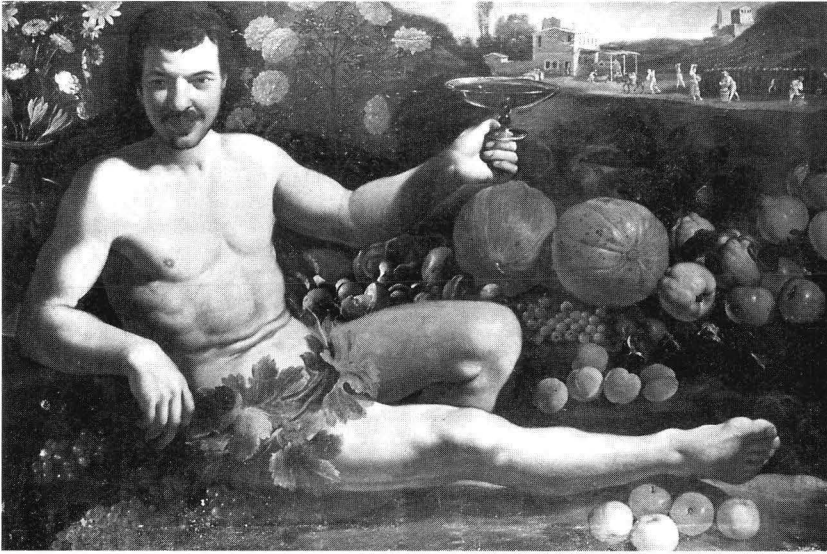

Kuva 9. Michelangelo Campidoglio (attr.): Kukka- ja hedelmäasetelma. Öljy kankaalle, 112 x 160. Suomen valtio, Tukholman suurlähetystö. Repro: Hagelstamin huutokauppa, Helsinki, 27.11.1993, luettelon n. 121.

sestä Campidoglio -attribuutiosta on näillä näkymin luovuttava, mutta silti on ilmeistä, että maalaus on tehty Roomassa 1600-luvun puolimaissa. Se, että teoksen lähempi tarkastelu paljasti kahden taiteilijan osuudet – kukka- ja hedelmäkoria kantava nainen on toisen käden työtä – saattaa jopa edesauttaa attribuutio-ongelman selvittämistä, sillä figuuri on tunnistettavan maneerisesti tehty.

Monet inventoiduista teoksista ovat siksi huonokuntoisia, että kvaliteetin arviointi jää odottamaan konservointia. Timothy Cliffordin kannustava kommentti luettelon nimilehteä koristavan *Bacchus kohottaa viinimaljaa* -maalauksen mahdollisista Dosso/Ferraran koulukunta -kytkennöistä tekee maan vanhimman Italian taidetta edustavan museohankinnan entistäkin kiinnostavammaksi.³² On aiheellista toivoa, että monien muiden varastotiloihin päätyneiden maalauksien tavoin myös tämä, vuonna 1849 Suomen Taideyhdistyksen kokoelmiin liitetty ja ilmeisesti myyjän, itsensä J.E. Lindhin korjaama ja samalla raskaasti päällemaalaaama teos pääsisi ennenpitkää uusien konservointitoimenpiteiden ja niiden myötä myös taidehistoriallisen uudelleenarvioinnin kohteeksi. On varmaa, että muutkin kuin vannoutuneet Italian-ystävät ilahtuisivat auvoisan Bacchuksen kohtaamisesta museovierailullaan.

³² Nootin 9 kirje.

Kuva 10. Tuntematon italialainen taiteilija: Viiniamaljaa kohottava Bacchus. Öljy kankaalle, 115,5 x 178. Ulkomaisen taiteen museo, Helsinki. Kuva: Kuvataiteen keskusarkisto.

Summary

Italian Paintings in Finnish Museum Collections – Corrections, Comments and Additions

In 1992 the joint Italy project of the Department of Art History at the University of Helsinki, the Conservation Unit of the Finnish National Gallery and the Finnish National Gallery's Museum of Foreign Art published the illustrated work *Italian Paintings in Finland*, a comprehensive survey of Italian works from 1300 to 1800 in Finnish art collections. Information on the works is in most cases based on the acquisition documents of museums and there have hardly been any opportunities to check or verify this data. One of the aims of the survey was to make this surprisingly varied and broad array of old Italian works available to both Finnish and international museums and scholars. This also entailed the possibility of obtaining corrections and comments to the collected data.

The catalogue has been critically assessed from time to time. It was expected that the attributions given to Italian paintings by Finnish museums would change considerably. New information has been received or found, for example on the themes of the paintings and graphic models, and in some cases it has been necessary to attribute works different schools of art than those originally proposed. It is a positive feature that new works can now be added to the catalogue (Figs. 8, 9). The most productive research approach has been the so-called »museum-economical method»: the author has blatantly used all possible contacts, both direct and indirect, with domestic and foreign colleagues and experts. In some cases additional material has been requested and also obtained, mostly monochrome photographs. Most of the comments and new information, however, are based on the relatively small illustrations of the published catalogue. None of the foreign experts and respondents has seen the actual works. Accordingly, their opinions and suggestions cannot always be final or negatively binding. But in all cases they provide welcome new starting points for more thorough studies under optimum conditions.

The present article is a compilation and interim report on alterations and viewpoints to the data originally given on the works. A great number of corrections will no doubt be still received, but even now it

appears that the present collection, valuable both art-historically and culturally, can be put to better use in both exhibitions and research.

The following persons have inspected, via correspondence, information on Italian paintings in Finnish museum collections: Timothy Clifford of the National Galleries of Scotland in Edinburgh, Keeper Clario di Fabio of the Civica Galleria di Palazzo Bianco in Genoa, Keeper Maria Teresia Fiorio of the Castello Sforza in Milan, Professor Mojmir S. Frinta of the University at Albany, New York, Dr. Grigory Goldovsky of the Russian Museum of St Petersburg, Dr. John T. Spike of Florence, Museum Director Nicola Spinosa of the Museo Capodimonte in Naples, Keeper Agnes Szigethi of the Szépművészeti Múzeum of Budapest, and Professor Antonio Vannugli of Rome. Unlike the others, Director Arnauld Brejon de Lauvergnée of the Lille Museum has commented on the paintings on the basis of a visit to the Museum of Foreign Art in Helsinki. All are to be thanked for their generous assistance. I am also grateful to the Finnish experts and researchers Heikki Hanka, Pekka Suhonen, Bengt von Bonsdorff, Dan Holm, Liisa Kasvio, Timo Keinänen, Janne Koski, Jouni Kuurne, Eino Nieminen, Helena Nikkanen and Annika Wærnerberg.